

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Boekbespreking van: Zwänge; Essay übersymbolische Gewalt

Schendelen, M.P.C.M. van

Citation

Schendelen, M. P. C. M. van. (1983). Boekbespreking van: Zwänge; Essay übersymbolische Gewalt. *Acta Politica*, 18: 1983(4), 522-524. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/3452397>

Version: Publisher's Version

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/3452397>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

gisch uitgediept en met veel belovende voorlopige resultaten.⁴ De studie van groepsdynamica is geactiveerd door nieuwe benaderingen van politieke socialisatie,⁵ terwijl het terrein van politieke communicatie langs meerdere wegen opnieuw verkend wordt.⁶ Een wederopkomend deelgebied is de studie van politieke symbolen, zowel verbale als non-verbale. Hoewel het behavioristen uiteindelijk altijd zal blijven gaan om de gedragseffecten van communicatie ('pragmatiek'), nemen zij tegenwoordig ook de syntactische en semantische aspecten van communicatie nadrukkelijk in beschouwing.⁷

Tegen deze achtergronden verdient het werk van de Duitser Harry Pross aandacht. Hij is een van de produktieve auteurs over politieke symbolen. Zijn in 1974 verschenen *Politische Symbolik* kan gezien worden als een algemene inleiding. Credo is dat communicatie een aaneenschakeling van tekens, gebaren, klanken, vehicels – in het algemeen: objecten – is, die elk een eigen betekenis voor de ontvanger kunnen hebben. De zender zal vaak ook een specifieke betekenisgeving beogen en hanteert daartoe een grote variëteit van objecten: rituelen, hymnen, jargon, specifieke kleding (van uniform tot spijkerpak), mimiek, enzovoorts. Dit credo is uiteraard verre van nieuw. De grondslagen ervan vindt men bij voorbeeld al in Colin Cherry's bekende werk *On Human Communication*, terwijl onze Haagse Politiek dagelijks illustraties ervan biedt.⁸ Het is echter Pross' verdienste dat hij op even eenvoudige als systematische wijze vele aspecten van symbolische communicatie onderscheidt. Bijzondere aandacht besteedt hij aan die variant van politieke communicatie waarbij het om socialisatie en educatie gaat; deze variant munt gewoonlijk uit door standaardisatie en duurzaamheid van betekenissen en door waarneembare gedragseffecten. Zijn illustraties kiest hij uit diverse politieke stelsels (westers en niet-westers; hedendaagse en voorbije; democratische en niet-democratische), op zowel massa- als eliteniveau, en zowel te linker als te rechter zijde van het politieke spectrum. Wat het gebruik van politieke symbolen betreft, blijken de verschillen tussen bij voorbeeld het politieke establishment van partijpolitici en de tegencultuur van links-radicalen verrassend klein te kunnen zijn. Pross schouwt gedistantieerd en eigenlijk heel cynisch.

Meer specifiek is zijn recente boek *Zwänge*, waarin hij ingaat op de symbolische aspecten van politieke dwang en geweld; in het algemeen van a-symmetrische invloedsverhoudingen. Onder de fraaie titel 'Der Drachen am Fusse der Leiter' behandelt hij allereerst de taalsymboliek van het marxisme: 'klassenstrijd', 'solidariteit', 'uitbuiting', 'opvoeding', etcetera. Dit jargon is rijk aan metaforen en doet in zijn consequenties weinig onder voor gerenommeerde dwangsystemen als het nationaal-socialisme waarnaar hij eveneens veelvuldig verwijst. In de rest van het boek werkt Pross de in *Politische Symbolik* onderscheiden typologieën en aspecten uit voor concrete dwangsituaties. Ook hierbij etaleert hij een brede belezenheid: de voorbeelden worden geput uit zeer verschillende tijden, plaatsen, en politieke stelsels, die echter alle het kenmerk van dwang van sommigen over velen gemeen hebben.

Het tweede boek ligt in het vernauwde verlengde van het eerste. Dat is de compositie wel, maar de efficiëntie niet ten goede gekomen. Bij de behandeling van het verschijnsel 'symbolisch geweld' wordt de systematiek van het eerste boek

volop benut, maar al te vaak wordt er ook herhaald, soms zelfs letterlijk en met oude voorbeelden en al!

Een methodologisch probleem is dat, terwijl Pross enerzijds (en terecht) benadrukt dat communicatie en dus ook symboliek een relatie behelzen tussen zender en ontvanger en dus de mogelijkheid van verschillende betekenisgevingen inhouden, hij anderzijds zelf aan de door hem waargenomen verschijnselen een vaste symbolische betekenis toekent. Ook geweldssymbolen hebben echter ongetwijfeld enigermate naar subject variërende, verschillende betekenissen, zowel voor de onderdrukkers als voor de onderdrukten. Pross' visies op de symbolische aspecten van politiek gedrag verdienen empirische ondersteuning. Veldwerk is hier geboden!

Noten

1. H Daudt: Kritische theorie, kritiek op de politicologie en politicologische kritiek, *Acta Politica*, 1972, 220-272 geeft een nog steeds aardig (en polemisch) overzicht van deze kritiek.
2. C. Bay: Politics and Pseudo-politics, a critical evaluation of some behavioral literature, in *American Political Science Review*, 1965, 39-51.
3. Gestart in 1979. Uitgave Agathon Press, New York. Abonnement \$ 17,50 per jaar.
4. Uit het overaanbod van nieuwe literatuur zie M. Watts (ed.): Biopolitics, ethological and physiological approaches, in *New Directions for Methodology of Social and Behavioral Science*, 1981, number 7 (Jossey Bass, San Fransisco).
5. D. Schwartz and S. Schwartz (eds.): *New Directions in Political Socialization*, Free Press, New York, 1975. Het internationale, door de Nederlander Langeveld opgerichte en geleide tijdschrift *International Journal of Political Education* (Elsevier, Amsterdam) rapporteert herhaaldelijk over nieuwe ontwikkelingen.
6. D. Graber: *Verbal Behavior and Politics*, Illinois UP, Urbana, 1976.
7. Een voor politicologen interessante syntactische analyse van Nederlandse taal geeft J. Renkema, *De taal van Den Haag*, Staatsuitgeverij, Den Haag, 1981.
8. C. Cherry: *On Human Communication*, Cambridge UP, Cambridge, 1957. Politicologisch interessant materiaal over de Haagse politiek biedt P. van Lint e.a.: 'Ja, kijk, mag ik dit zeggen ...', Xeno, Groningen, 1976 en D. ten Berge: *Sapristi! Van Agt*, Elsevier, Amsterdam, 1981. Men vergeet evenmin G. Bomans: *De man met de witte das* (spelen in de zandbak van de Nederlandse politiek), Elsevier, Amsterdam, 1971, op welk boekje in 1976 de PPR haar kadercursus baseerde.

M. P. C. M. van Schendelen

Mededelingen

Samenstelling redactieraad Acta Politica

Met ingang van dit nummer is dr. C. P. Middendorp, wetenschappelijk hoofdmedewerker bij de vakgroep Bestuurs- en politieke sociologie/politicologie van de Erasmus Universiteit te Rotterdam, toegetreten tot de redactieraad van Acta Politica.

Hij volgt drs. R. P. van den Helm op, die de redactieraad verlaat. De redactie van Acta Politica zegt hem bij deze dank voor al hetgene hij voor Acta Politica gedaan heeft.

Eendaags congres over 'Het belang van politieke partijen'

Ter gelegenheid van het tienjarig bestaan van het Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen van de Rijksuniversiteit te Groningen wordt op vrijdag 16 december 1983 een eendaags congres georganiseerd over het thema 'Het belang van politieke partijen'.

Na algemene inleidingen in de morgen, worden 's middags gelijktijdig drie sectiebijeenkomsten belegd, waar vanuit verschillende disciplines aan de hand van tevoren beschikbare preadviezen gediscussieerd wordt over de betekenis van politieke partijen op verschillende terreinen. Een forumdiscussie sluit het inhoudelijk gedeelte van het congres af.

Het programma van de dag ziet er als volgt uit:

- na de officiële opening om 11.00 uur houdt *prof. dr. I. Lipschits* (Groningen) een algemene inleiding over 'Functies van partijen'.
- een tweede algemene inleiding wordt verzorgd door *mr. H. A. F. M. O. van Mierlo* (voormalig Minister van Defensie en D'66-oprichter) over 'Het belang van politieke partijen in het huidige en toekomstige politieke bestel'.

Na de lunch vinden gelijktijdig drie sectiebijeenkomsten plaats:

- I Historische sectie onder leiding van *prof. dr. E. H. Kossmann* (Groningen).
Thema: het belang van politieke partijen als ideeënfabriek in de samenleving.

Preadviseurs:

prof. dr. H. W. von der Dunk (Utrecht): de partijen en de parlementaire democratie in de jaren dertig en tijdens de bezetting.

prof. dr. J. Th. M. Bank (Rotterdam/Utrecht): de partijen als leveranciers van beleidsopties.

prof. dr. J. C. H. Blom (Amsterdam): de partijen als ideologische vormgevers van de samenleving rond de eeuwwisseling.

- II Socio-politicologische sectie onder leiding van *prof. dr. J. E. Ellemers* (Groningen). *Thema:* de invloed van partijen op het feitelijk gevoerd regeringsbeleid, met name op het gebied van buitenlandse zaken en defensie.

Preadviseurs:

dr. P. R. Baehr (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid): de wenselijke invloed van partijen op het buitenlands beleid.

dr. R. B. Soetendorp en *drs. R. A. Koole* (Groningen): politisering of democratisering van het buitenlands beleid?

drs. J. E. Keman (Amsterdam): het vraagstuk van partijcontrole, met name op het gebied van defensiebeleid.

- III Staatsrechtelijke sectie onder leiding van *prof. mr. A. M. Donner* (Groningen). *Thema:* de (formele) invloed van politieke partijen op de kandidering en het functioneren van volksvertegenwoordigers. De spanning tussen intern partij-'recht' en publiekrechtelijke regelingen.

Preadviseurs:

prof. mr. H. van den Brink (Amsterdam);

mr. drs. D. J. Elzinga (Groningen);

prof. mr. C. A. J. M. Kortmann (Nijmegen).

- na een theepauze: plenaire slotbijeenkomst met forum, waarin de twee inleiders en de drie sectievoorzitters zullen plaatsnemen. Na een korte rapportage uit de secties poneren zij ieder twee persoonlijke stellingen over het belang van politieke partijen in de toekomst. Hierna discussie.
- het congres wordt om 17.30 uur afgesloten met een ontvangst.

De kosten voor deelname aan het congres bedragen f 25,00 (inclusief koffie/lunch/ontvangst en de preadviezen van de gekozen sectie).

Informatie: Documentatiecentrum Nederlandse Politieke Partijen, Hoge der A 10, 9712 AC Groningen, tel. 050-115386. Opgave, met vermelding van gewenste sectie, zo mogelijk voor 15 november.

De balans van de sociologie sinds 1970

Op woensdag 25 en donderdag 26 april zullen, voor de eerste maal, in het Hoofgebouw van de Vrije Universiteit te Amsterdam de "Sociologendagen" worden gehouden. De "Sociologendagen" worden, onder auspiciën van de Nederlandse Sociologische en Antropologische Vereniging (NSAV) en de (Vlaamse) Vereniging voor Sociologie (VVS), georganiseerd door de Stichting Interuniversitair